

МІГРАЦІЙНИЙ ДОСВІД ЯК ЧИННИК КОНСТИТУЮВАННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ ЕМІГРАНТА (НА МАТЕРІАЛІ ЛІТЕРАТУРНИХ РЕФЛЕКСІЙ ВІДОМИХ ІНТЕЛЕКТУАЛІВ ХХ СТОЛІТТЯ)

Ця літературознавча розвідка присвячена аналізу специфіки впливу міграційного досвіду на конституювання ідентичності інтелектуала-емігранта та на формування його світоглядних і творчих інтенцій. Автор статті доводить, що причина екзилу є одним з основних індикаторів рецепції еміграції літератором та його екзистенційного стану, головні ознаки якого – схильність до рефлексій над своєю самістю та сприйняття самого себе як чужинця через втрату звичної системи координат. Письменникам, які виїхали з батьківщини через політичні репресії (Ю. Клен, Є. Маланюк, М. Орест та ін.), був притаманний екзистенційний відчай. Літератори, які обрали еміграцію з власної волі (Ч. Мілош, Ю. Крістева та ін.), вбачали в екзилі шлях до свободи та відродження власного «Я», вихід за межі культурної замкнутості, стимул для творчих пошуків і самореалізації. Дослідження основних ознак екзистенційного стану відомих письменників ХХ століття, виявлення специфіки їхнього зв'язку з країною етнічного походження та країною проживання, а також розгляд чинників вибору мови і тематичного вектору для написання ними літературних творів дозволили виокремити такі домінуючі складові у загальній структурі ідентичності інтелектуала-емігранта як національна та / або космополітична.

Ключові слова: еміграція; інтелектуал-емігрант; ідентичність; «Я/Інший»; екзистенційний стан; національна складова; космополітизм.

Існують наукові проблеми, які потрапляють у фокус дослідницької уваги сьогодні, а є ті, що визначаються актуальністю за всіх часів. До кола «вічних питань» входить феномен еміграції, адже вона, будучи завжди невід'ємною частиною світової історії, стає в умовах інтенсивнішого розгортання глобалізаційних тенденцій усе більш яскраво вираженою ознакою сучасності. Це надзвичайно складне явище характеризується багатоманітністю (оскільки виокремлюються різні види й форми еміграції), поліфонічністю (кожна окрема країна відзначається своїми особливостями генезису еміграції, а кожна національна література – комплексом домінуючих еміграційних концептів), мозаїчністю (розпорошеність мігрантів усією землею нагадує мозаїку), різнопричинністю (серед основних причин еміграції – політичні, економічні, соціальні, приватні та ін.) та стрімким розвитком (якщо кількість мігрантів у 1910 р. дорівнювала 33 млн. осіб, то на початку ХХІ століття їх вже було 175 млн [7, с. 697]).

Упродовж останніх десятиліть еміграційний дискурс досліджується в контексті жвавого діалогу між представниками цілої низки академічних дисциплін, зокрема, історії (С. Наріжний, В. Трощинський, Р. Давидюк, Л. Качмар, В. Піскун та ін.), політології (С. Каслз, О. Малиновська, О. Гречко, М. Касьянова та ін.), еконо-

міки (Е. Равенштайн, М. Крітц, О. Старк, А. Гайдуцький, Е. Лібанова та ін.), філософії (Д. Грьокхан, Т. Цимбал та ін.), етнології (В. Євтух, Т. Полек, Р. Чмелик та ін.), соціології (У. Томас, Е. Берджес, Ф. Знанецький, Г. Заремба-Косович, Т. Юдіна та ін.), психології (Г. Гандзілевська, А. Смотрицький, І. Тарасюк та ін.), мистецтвознавства (О. Білас, О. Гуменюк, Б. Пилипушко та ін.) та літературознавства (В. Агеєва, О. Астаф'єв, Т. Гундорова, М. Р. Стех, М. Ільницький, С. Павличко, О. Вознюк та ін.).

Сучасні вітчизняні літературознавчі розвідки присвячені з'ясуванню особливостей художньої репрезентації феномена еміграції в українській прозі ХХ–ХХІ ст. (І. Жиленко, В. Мацько, Г. Скуртул), визначенню характерних рис поезики певного майстра слова в контексті діаспорної літератури (А. Желновач, Р. Жовтані, С. Киричук, Н. Кирієнко, Л. Макаренко, В. Пушко, М. Реутова, Г. Юрчак), компаративістському дослідженню стилю авторів-емігрантів (І. Стребкова), виокремленню еміграційних концептів у творах красного письменства (О. Вознюк, Т. Гундорова, О. Резник, Г. Скуртул, О. Смерек, Р. Дзик, В. Василенко, М. Вараданян) тощо. Утім, проблема кореляції між екзистенційною ситуацією літератора-емігранта та його філософською й творчою «лабораторією», все ще потребують системного осмислення.

Тож мета цієї статті полягає в тому, щоб, ознайомившись з міграційним досвідом та екзистенційними авторефлексіями відомих літераторів-емігрантів ХХ століття, виявити домінантні компоненти у загальній структурі їх ідентичності й простежити її вплив на формування світоглядних імперативів і творчих інтенцій.

Еміграція є однією з ключових ідеологем, що знаходять експлікацію у філософських та літературних творах ХХ й ХХІ ст. Про це свідчить значний масив текстів, у яких оприявлена еміграційна парадигма (еміграційні концепти, топоси еміграції) або містяться описи психологічного стану та екзистенційних пошуків людини, життєвий сценарій якої розгортається в умовах зіткнення двох мов і культур. Чимало таких творів перегукуються з особистим досвідом власне літераторів-емігрантів, зокрема Чеслова Мілоша («Родинна Європа», 1958 р.; «Rue Descartes», 1980 р.) Юлії Крістєвої («Самі собі чужі», 1988 р.), Теодора Калліфатідеса («Грішний янгол», 1981 р.; «Нова земля за вікном», 2001 р.), Джумпи Лахірі («Тезка», 2003 р.), Корал Аткинсон («Яблуко кохання», 2005 р.), Джибрілу Талла («Доля мігранта», 2010 р.) та ін.

До художньої репрезентації концепту еміграції доволі часто вдаються і сучасні вітчизняні письменники як «материкові» – Юрій Андрухович («Московіада», 1993 р.; «Перверзія», 1996 р.; «Лексикон інтимних міст», 2011 р.), Володимир Єшкілев («Пафос», 2001 р.), Ірен Роздобудько («Він: Ранковий прибиральник. Вона: Шості двері», 2005 р.), Галина Тарасюк («Козацька корчма», 2005 р.; «Янгол з України», 2006 р.), Леся Білик («Хочемо раю на землі», 2006 р., повість вийшла під псевдонімом Олеся Галич;) «Душі в екзилі», 2012 р.), Ева Гата («З варяг у греки, або історія накреслена рунами», 2008 р.), Оксана Драчковська («Нянька-Ненька. Зі щоденника заробітчани», 2009 р.), Сергій Жадан («Ворошиловград», 2010 р.), Тимофій Гаврилів («Чарівний світ. Тоді», 2010 р.), Людмила Таран («Артеміда з ланню», 2010 р.), так і діаспорні – Володимир Діброва («Бурдик», 1997 р.), Світлана Пиркало («Не думай про червоне», 2004 р.), Марко Роберт Стех («Голос», 2005 р.; «Невмирущі», 2011 р.) та ін.

Кожен із цих літературних творів, що розкриває особливості світогляду емігранта або принаймні артикулює його своєрідність, є «значимим голосом», який прагне рівноправного самовираження і збагачує, у взаємодії з іншими голосами, поліфонію універсуму культури.

Важлива роль у продуктивності міждисциплінарного, а також міжкультурного діалогу належить літераторам-емігрантам. Засновуючись на власному досвіді, вони не тільки подають матеріал край цінний для дослідження еміграційного дискурсу як у діахронічній, так і синхронічній перспективах, але й генерують нові ідеї, що уможливило ефективніше розв'язання певної проблематики, пишуть літературні твори, займаються перекладацькою діяльністю та ініціюють різноманітні просвітницькі заходи. За словами Ф. Погребенника, еміграції всіх часів і народів супроводжувалися народженням і розвитком громадсько-політичної й літературно-естетичної думки, що відображала історичну долю народу [13, с. 22].

Дослідження постаті інтелектуала-емігранта неможливе сьогодні без з'ясування специфіки його ідентичності. Як зазначає американський психоаналітик Е. Еріксон, терміни «ідентичність» та «криза ідентичності», здається, вирости, зокрема, з «досвіду еміграції та імміграції» [цит. за: 16, с. 17].

Схильність до рефлексії над власною ідентичністю, до самозапитування є, до речі, однією з основних ознак екзистенційного стану інтелектуала-емігранта. Так, приміром, Чеслав Мілош, який народився у польській родині в литовських Шетейнях, отримав після Другої світової війни політичний притулок у Франції та з 1960 р. мешкав у США, визначає «Родинну Європу», цю інтелектуальну автобіографію, як «спробу відповісти на запитання «ким я є» [12]. Юлія Крістєва, болгарка за походженням, яка у 1964 р. емігрувала до Франції, вважає, «що ми повинні знову і знову шукати відповіді на запитання, хто ми і яка наша ідентичність» [6]. Саме в цьому пошуку вона вбачає «шлях постійного розвитку та оновлення особистості» [6].

В умовах нового життєвого контексту емігрант опиняється серед «інших», почувачи себе «чужинцем», який намагається зрозуміти їхню онтологічну сутність усупереч усталеним культурним кодам. Так, Ч. Мілош описує свій портрет, протиставляючи батьківщині зовсім «інший» простір (вимір), до якого він потрапляє: «польський поет, закинутий у цивілізацію, неспівмірну з сільськими, або ж провінційними звичаями власного дитинства й молодості» [цит. за: 2, с. 9].

Ю. Крістєва, розмірковуючи над феноменом «Чужинця-Іншого» як невід'ємної складової концепту еміграції, розповідає про свій особистий досвід, про те, що «була посвячена» у французьку культуру досить рано, власне з того моменту, коли батьки вирішили віддати її в домініканську школу при жіночому коледжі в Софії [1]. Однак після переїзду до Франції у неї виникло відчуття, «що французька культура, незважаючи на гостинність та універсалізм, виявилася виключно закритою... і «нетолерантною по відношенню до «іншого-чужого», до емігрантів й іноземців»..., що існує деяка аура потаємної недоброчисливості, яка відштовхує» [1]. Це почуття відчуженості внаслідок «замкнутості» французької культури, яка, «щемтуючи свою національну гордість», стає на перепоні еміграційним процесам та «циркуляції» в загальноєвропейському просторі», спонукало Ю. Крістєву так висловитись про себе: «Мене приймають і справа, і зліва, в університеті тощо, але я ніколи не буду французенкою, хоча, як це не парадоксально, за кордоном мене сприймають за квінтесенцію парижанки» [1].

Мотив «Чужинця» і разом з тим «самотності» пронизує творчість багатьох українських інтелектуалів-емігрантів першої половини ХХ ст. Так, приміром, один з найталановитіших поетів світу Євген Маланюк, якого називають українським «Одіссеєм», окреслює свою ідентичність та спосіб життя поза межами рідної отчизни у поетичних рядках: «...я тут, на чужинних бруквах, / Чужий – несу чужий тягар» («Під чужим небом», 1924 р.). На чужині, «на пісках емігрантських Сахар» він відчувається «завжди напружено, бо завжди – проти течій...» («Біографія», 1924 р.). Він слухає «самоту в безрадісних ночах» («Свідомість», 1930 р.),

п'є, «самотній, смертний біль» («Під чужим небом») і мусить «випити келих до краю – Полиновий мед самоти» («Біографія», 1925 р.) [5, с. 41–53].

Втрата звичної системи координат, перебування в іншомовному й іншокультурному просторі та протистояння між двома світами (країною етнічного походження та місцем проживання) – все це стає значним випробуванням для інтелектуала-емігранта. Одним з головних індикаторів його психологічного стану та самоідентифікації можна вважати причини екзилью. Так, приміром, Ч. Мілош у декларації вигнання, опублікованій у паризькій «Культурі» 1950 р., називає причиною виїзду неможливість миритися з цілеспрямованим «спотворенням» тоталітарною машиною правди та «неприйнятною для нього вимогою писати на політичне замовлення» [цит. за: 14, с. 244].

Василь Барка, Юрій Клен, Євген Маланюк, Михайло Орест, Тодось Осьмачка та інші українські емігранти «не з власної волі, а з диктату таких екзистенціальних альтернатив, у яких ішлося... про можливості чисто фізичного «бути чи не бути» [15, с. 23], сприймали еміграцію як тотальний катастрофізм. Їхній світогляд «був перевантажений наймовірною трагедією їхнього народу...», – зазначив у передмові до антології «Координати» літературознавець Іван Фізер. – Втрачена батьківщина і майже травматична туга за нею в творчості цих поетів-емігрантів є фактором великого значення. Вона... мобілізує їхню увагу..., викликає надмірну ідеалізацію історичної минувшини... Україна для цих поетів була реальнішою дійсністю, ніж дійсність, у якій вони жили на еміграції» [15, с. 23–24].

Унаслідок цього українські літератори, результатом переселення яких стали політичні репресії, зосереджувались у своїй творчості на репрезентації національного компонента. За словами І. Фізера, «вони психічно не були здатні до... тематичного космополітизму» [15, с. 24]. Тож їхня свідомість блокувала все те, що не мало відношення до «України синенебої» (Т. Осьмачка), «антично-ясної» «степової Еллади» (Є. Маланюк), «синього краю Шевченкових ідилій» (Ю. Клен), з «рідними долинами» (М. Орест), «Баладою хвиль – Дніпром» (Є. Маланюк), «вишень і яблунь білим цвітом», де «гаптує вечір жовтим шовком / Блакитні килими» (Ю. Клен), і рідна хата з-попід стріхи / Очима дивиться з вікон (Є. Маланюк).

Інтелектуали, які емігрували через інші обставини, тобто за власною волею (Ч. Мілош, С. Вінценз, Ю. Крістева, Е. Саїд), усвідомлювали еміграцію не як апокаліпсис, а як вигнання заради набуття свободи (Ч. Мілош), як «джерело продуктивної сили» (Е. Саїд), відхід від «однolінності», стимул до розуміння власного «Я» серед «інших» та пошук свого призначення (Ю. Крістева).

Ю. Крістева, не заперечуючи того, що вигнання завжди супроводжується внутрішніми переживаннями і болем, все-ж таки вбачає в ньому неминучу пригоду з метою знаходження самих себе та справжніх сенсів життя. Цю пригоду вона метафорично називає пошуком Божественної Пляшки: «Доля вигнання завжди гірка, але з часів Рабле, та й після падіння Берлінської стіни, екзиль залишається для нас єдиним способом відшукати

Божественну Пляшку. Знайти її можна шляхом пошуку заради пошуку або в екзиль, що виганяє вигнанницьку свідомість, вигнанницьку зарозумілість» [17].

Стан емігранта, чужинця (*étranger*), який залишає свою рідну мову, своє середовище і створює нову ідентичність, філософія порівнює з «новим народженням або навіть відродженням після смерті». Це дуже небезпечний експеримент, – зазначає вона, – і водночас той експеримент, який надзвичайно захоплює. Дехто схильний бачити в ньому свого роду нещастя або трагедію. Інші, як, наприклад, єврейський народ, убачають у цьому свою обраність» [1].

Нарешті, засновуючись на власному досвіді, Ю. Крістева пояснює, яким чином її власна ідентичність сприяє цьому «новому народженню»: «Я – інтелектуалка-космополітка: виросла в Болгарії, живу у Франції, маю громадянство у Європі та знаходжусь «під опікою» Сполучених Штатів Америки. Я – скрізь трохи іноземка, і в цьому – мій головний козир: у емігрантів немає чіткої ідентичності, застиглого уявлення про те, хто я, і це дає свободу творити себе, придумувати своє життя, народжуватися заново» [4].

Емігранти-«експериментатори», які сприймали факт переселення як новий шлях до пізнання істин та поштовх до розкриття творчого потенціалу, виводили себе на інтелектуальну сцену Європи, незрідка звертаючись до універсальних тем (космополітичних явищ), таких як «майбутнє людини», «її місце в універсумі», «пошук кращої моделі Європи або світової цивілізації».

Так, наприклад, Ч. Мілоша, життя якого, за словами його біографа Анджея Франашека, – «це історія ХХ століття» [цит. за: 3, с. 306], непокоїли такі поширені всією Земною кулею «хвороби» епохи, як комунізм із поклонінням ідолам, націоналізм, що стає на перешкоді до гармонійного розвитку нації, фальшиві цінності, розірваність Європи, «спустошення людської природи за допомогою творинь людських розуму й рук, які починають панувати над творцем, відбираючи в нього дедалі більшу частку його людяності» [10, с. 189] тощо.

Утім, прагнення до висвітлення загальних проблем людства та одвічних тем буття не заважало польському письменнику апелювати до країни, де він народився і виріс. У своїй промові нобелівського лауреата він зізнався, що «краєвиди й духи Литви... ніколи не полишали його» [цит. за: 14, с. 242]. Тож Ч. Мілош не переставав звертатися до пам'яті й традицій, жити одночасно у двох часових вимірах, що спостерігаємо у вірші «Rue Descartes», 1980 р.) та роздумах в есею «Ла Комб» про батьківщину, «завжди органічну, закорінену в минулому, завжди малу, милу серцю, близьку ніби власне тіло» [11, с. 70].

Крім того, розмірковуючи над побудовою кращої моделі Європи – Європи «родинної», у якій би існування серед «інших» не призводило до втрати сутності свого «Я», в якій би не відштовхували, а розуміли різницю й багатоваріантність світу, в якій би усвідомлювали і цінували етнічний потенціал та унікальність ареалу помезів'я культур», Ч. Мілош відходить від так званої універсальності. «Розмаїтість супроти... універсальності, якою Мілош у юності теж

був спокусився, як зазначає поетка Богдана Матіяш, виявляється тим, що дає змогу людині залишатися собою, не приміряючи масок і не пристаючи на «універсальні ідеї», що можуть крити в собі багато зла» [8].

Близьким до концепції Ч. Мілоша є розуміння Європи польським філософом і письменником-емігрантом Станіславом Вінцензом, який, мріючи про «Європу родин», мав на увазі не штучні формування-держави, а саме «малі територіальні утворення, такі, як його мила Гуцульщина, де разом мешкають українці, євреї й поляки» [9].

Суголосною є думка і Ю. Крістєвої, яка стверджує, що «Європа потребує національних культур, які пишаються собою, цінують себе, щоб пред'явити світові це культурне розмаїття – єдиний антидот проти лиха банальності» [6]. Тож втілити в реальність ідею успішного розвитку європейських країн може тільки, – як зазначає письменниця, – новий вид людини – «поліфонічний суб'єкт», «лінгвістичний дипломат», «природжений посередник», громадянин-поліглот полінаціональної Європи» [6; 17].

Утім, Ю. Крістєва виступає проти національної замкнутості, констатує, що ці космополіти, до яких вона себе відносить, «з одного боку, втілюють у собі життєву силу сучасного світу, котрий вижив після втрати своїх надзвичайних цінностей завдяки – або всупереч – приливу іммігрантів і змішуванню народів, а з іншого боку, вони... стали уособленням нової реальності – тієї, що створює протизвагу національній зашкарублості і інтернаціоналістичному нігілізму». Це означає, що слід «сприяти розвитку національних мов і культур», створюючи водночас сприятливі умови для письменників-мігрантів, так званих «дивних гібридів», які «ризикнули сісти на два стільці одночасно... заради людства, котре кочує і більше не хоче лишатися на одному місці» [17].

Самоідентифікація в умовах еміграції, зв'язок з батьківщиною, рецепція країни проживання та Європи в цілому є тими чинниками, які допомагають зрозуміти вибір літератором мови для написання творів. Так, українські емігранти, які весь час мріяли повернутися до України, писали для свого народу, залишаючись до кінця життя носіями і хранителями рідної мови. Українська мова була для них островом спасіння посеред океану чужої чужини, а творення мистецтва рідною мовою, що давало їм можливість влитися в струм монолітного національного потоку, – найголовнішою екзистенціальною потребою. Тодось Осмачка, наприклад, «життя якого коливалося поміж казематами ППУ та психіатричною палатою, вважав свою поезію... єдиним засобом самоствердження» [15, с. 23].

«Вперто тримався» рідної мови і «громадянин світу» Ч. Мілош, який дав собі слово: «Ні, я ніколи не буду копіювати людей, які зтирають свої сліди, відрікаються від минулого і лишаються мертвяками, хоч би скільки за допомогою розумової еквилібристики видавали себе за живих. Моє коріння – там, на сході, і це аксіома» [цит за: 2]. Він не тільки «оселяється в польській мові» [14, с. 244], а й покладає на себе важливу місію – вірно їй служити,

збагачуючи її потенціал (різними «кольорами») і рятуючи від фальші.

Зовсім іншу рецепцію рідної мови репрезентує Ю. Крістєва: «болгарська мова стала для мене майже мертвою. Іншими словами, якась частина мене повільно згасала в міру того, як я вчила французьку...; зрештою еміграція зовсім вбила ту стару мою основу, щоб замінити на нову – спочатку тендітну і штучну, незабаром все більш і більш мені необхідну, а тепер єдино живу – французьку мову» [17].

Розставання з рідною мовою викликало в душі Ю. Крістєвої двоякі почуття: з одного боку, вона страждала від розлуки з болгарською мовою, яку метафорично називає «фракійським вулицем», «медом її снів», а з іншого – відчувала гордість – адже їй «вдалося здійснити те, про що спочатку лише мріяли бджоли-співітчизниці – літати вище батьків...» [18].

Утім, Ю. Крістєва «не втратила того, що отримала на початку свого життя – зв'язку зі своїми витоками», і «не розпрощалася назавжди з мовою дитинства», адже «назавжди», – пояснює філософиня, – означало б байдужість, рубець і навіть забуття». «Ні, над захованою в підземеллі криптою, неподалік від болота з нерухомою загниваючою водою я побудувала собі новий дім, в якому живу і який живе в мені, і де точиться (відбувається) те, що можна назвати... справжнім життям духа і плоті» [17]. Тож свої твори Ю. Крістєва пише французькою мовою, оскільки душею й тілом живе по-французьки, бажає завжди повертатися до Франції, яка їй вабить «ясністю мови та прохолодного (безхмарного) неба» [18].

Таким чином, висвітлення екзистенційного досвіду відомих літераторів ХХ століття, яким через різні обставини довелося жити за межами своєї історичної батьківщини, сприяє формуванню загальних уявлень про ідентичність інтелектуала-емігранта цієї епохи. Ідентичність останнього – це самоусвідомлення індивіда, яке набувається ним у ході складних психологічних процесів соціалізації та особистісної інтеграції, пов'язаних із причинами й рецепцією еміграції, впливає на розвиток його ціннісних пріоритетів і зумовлює вибір провідних векторів становлення його творчої парадигми. Вона позбавлена ярликів і, залежно від кожного окремого емігрантського досвіду, може мати ознаки чіткої й нечіткої артикульованості, розщепленості та множинності. У загальній структурі ідентичності інтелектуалів-мігрантів виокремлюються такі її провідні конституенти як національний та / або космополітичний.

Національний компонент, приміром, є домінантним у структурі індивідуальної ідентичності українських поетів, які через суворі онтологічні обставини змушені були опинитися на чужині, де не переставали жити, дихати і марити Україною. Українська мова була для них сенсом існування, а поезія – єдиним засобом творчої самореалізації. У своїй творчості, яка завжди виступала потужним носієм ідентичності української нації та її генетичного коду, вони віддзеркалювали національні первні, апелювали до історичної пам'яті, плекали віру у повернення української державності. Вони використовували такий лінгвістичний інструментарій, який допомагав їм найефективніше передати ширі

патріотичні почуття (багата метафоризація образу України, наприклад) й ностальгію за втраченою батьківщиною, а також змалювати найповнішу картину жорстокості і лиха, заподіяних народу України (порушення ритміки у творах Ю. Клена, неточні рими та згущена алітерація у поетичних рядках Є. Маланюка).

Яскраво вираженою національною компонентою характеризується також ідентичність Чеслава Мілоша, про що свідчить його ідентифікація себе як питомо польського поета та прагнення писати твори тільки по-польськи. Утім, він позиціонує себе і як повноправний «громадянин світу», демонструючи, що можна бути одночасно польським письменником, литовським патріотом, мешканцем Франції або США, виявляючи прихильність до загальнолюдських цінностей та порушуючи актуальні проблеми універсуму. Це означає, що космополітична складова є рівнозначною національній у структурі ідентичності його особистості.

Нарешті, космополітичний елемент утворює ядро ідентичності Юлії Кристеві, яка, з одного боку, цінує відмінність і різноманітність національних культур у загальноєвропейському культурному континуумі, а з іншого, – виступає проти етноцентризму, що стає на

заваді індивідуальній автономії, свободі особистості та розширенню її культурного горизонту. Засновуючись на праві вільного вибору, вона пише твори не рідною болгарською мовою, а мовою країни проживання – французькою. Такий вибір, як пояснює Ю. Кристева, не означає зречення національного начала. Її власне самовідчуття послужило рушійною силою для створення нею теорії чужинця-емігранта – космополіта з розщепленою ідентичністю, який втілює життєву енергію сучасного універсуму.

Дослідження таких основних показників міграційного досвіду, як самоідентифікація емігранта, його екзистенційний стан, характер комунікації в парадигмі «Я / Інший», специфіка сприйняття ним факту еміграції та зв'язку з країною етнічного походження, візія Європи й вибір мови для написання літературних творів, закладає міцний фундамент для реконструкції інтелектуальної біографії літератора і виявлення основних ціннісних пріоритетів його діяльності. Розробка серії комплексних досліджень, присвячених реконструкції інтелектуальної біографії кожного окремого письменника сприятиме формуванню у майбутньому стереоскопічної візії культурної еміграційної парадигми.

Список використаних джерел

1. Барлеван К., Наумова Г. Юлия Кристева : изоляция, идентичность, опасность, культура... *Вестник Европы*. 2005. № 15. С. 227–241. URL: <http://magazines.russ.ru/vestnik/2005/15/kri26-pr.html>.
2. Горбатенко В. «Вперто триматися своєї мови» : заповіт Чеслава Мілоша. *Слово Просвіти*. 2019. 28 лют. – 6 бер. (ч. 9). С. 9.
3. Довжок Т. В. Людина і культура на манівцях історії: панорама ХХ століття в есеїстиці Чеслава Мілоша. *Літературознавчі студії*. 2013. Вип. 39 (1). С. 304–312.
4. Константинов А. 7 вопросов Юлии Кристевой, философу. *Русский репортер*. 2011. 8 февр. № 5 (183). URL: http://rusrep.ru/article/2011/02/08/7_voprosov/.
5. *Координати : Антологія сучасної української поезії на Заході* : в 2 т. / упоряд. Б. Бойчук, Б. Т. Рубчак ; вступ. ст. І. Фізер. Мюнхен : Сучасність, 1969. Т. 1. 365 с.
6. Кристева Ю. Самі собі чужі. Київ : Основи, 2004. 262 с.
7. Малиновська О. А. Міграція зовнішня (міждержавна). *Енциклопедія історії України* : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій та ін. Київ : Наукова думка, 2009. Т. 6. С. 697–698.
8. Матіяш Б. Чеслав Мілош : під знаком відстані. *ЛітАкцент*. 2009. 27 черв. URL: <http://litakcent.com/2009/06/27/cheslav-milosh-pid-znakom-vidstani/>.
9. Милош Ч., Венцлова Г. Вильнос как форма духовной жизни. *Старое литературное обозрение*. 2001. № 1 (277). URL: <http://magazines.russ.ru/slo/2001/1/mv4.html>.
10. Мілош Ч. Взаємні порахунки. *Велике князівство літератури : Вибрані есеї*. Київ : Дух і літера, 2011. С. 175–220.
11. Мілош Ч. Ла Комб. *Велике князівство літератури : Вибрані есеї*. Київ : Дух і літера, 2011. С. 57–82.
12. Мілош Ч. Родина Європа / пер. з польськ. Л. Стефановська, Ю. Іздрик. Львів : Літопис, 2007. 390 с.
13. Погребенник Ф. П. Еміграція і література. *Слово і час*. 1991. № 10. С. 22–28.
14. Сидяченко Н. Г. Міфологічна картина світу як складова поетичного ідіолекту Чеслава Мілоша. *Матеріали до української етнології : етнологія*. 2007. Вип. 6 (9). С. 241–246.
15. Фізер І. М. Вступна стаття. *Координати : Антологія сучасної української поезії на Заході*. Мюнхен : Сучасність, 1969. Т. 1. С. 13–32.
16. Glazer N. Is Assimilation Dead? *Multiculturalism and American Democracy* / ed. by A. M. Meltzer, J. Weinberger, M. R. Zinman. Lawrence ; Kansas : UP of Kansas, 1998. P. 15–37.
17. Kristeva J. Bulgarie, ma souffrance. *L'infini*. 1995. № 51. P. 42–52. URL: <http://www.kristeva.fr/bulgarie.html>.
18. Kristeva J. Diversité, c'est ma devise. *Diversité et culture* : Edition bilingue Cultures France. 2007. 6 sept. URL: <http://www.kristeva.fr/diversite.html>.

Г. М. Блондель (Храброва),
Український шекспіровський центр, г. Боми, Франція

МИГРАЦИОННЫЙ ОПЫТ КАК ФАКТОР КОНСТИТУИРОВАНИЯ ИДЕНТИЧНОСТИ ЭМИГРАНТА (НА МАТЕРИАЛЕ ЛИТЕРАТУРНЫХ РЕФЛЕКСИЙ ИЗВЕСТНЫХ ИНТЕЛЛЕКТУАЛОВ ХХ ВЕКА)

Статья посвящена анализу специфики влияния миграционного опыта на конституирование идентичности интеллигента-эмигранта, а также на формирование его мировоззренческих и творческих интенций. Автор статьи показывает,

что причина изгнания является одним из основных индикаторов рецепции эмиграции литератором и его экзистенциального состояния, главные признаки которого – склонность к рефлексии над своей самостью и восприятие самого себя как Чужого из-за потери привычной системы координат. Писателям, которым пришлось покинуть родину из-за политических репрессий (Ю. Клен, Е. Маланюк, М. Орест и др.), было присуще экзистенциальное отчаяние. Литераторы, которые эмигрировали по собственной воле (Ч. Милош, Ю. Кристева и др.), воспринимали эмиграцию как путь к свободе и возрождению собственного «Я», выход за пределы культурной замкнутости, стимул для творческих поисков и самореализации. Исследование основных признаков экзистенциального состояния знаменитых писателей XX века, выявление специфики их связи со страной этнического происхождения и страной проживания, а также рассмотрение факторов выбора языка и тематического вектора для создания ими литературных произведений, позволили выделить такие доминантные составляющие в общей структуре идентичности интеллектуала-эмигранта, как национальный и / или космополитический.

Ключевые слова: эмиграция; интеллектуал-эмигрант; идентичность; «Я / Другой»; экзистенциальное состояние; национальная составляющая; космополитизм.

H. Blondel (Khrabrova),

The Ukrainian Shakespeare Centre, Bomy, France

**MIGRATION EXPERIENCE AS A FACTOR OF CONSTRUCTING THE EMIGRANT'S IDENTITY
(ON THE MATERIAL OF LITERARY REFLEXES OF THE INTELLECTUALS OF THE XXth CENTURY)**

The research deals with the peculiarities of the impact of migration experience on constructing the intellectuals' identity and on the choice of key themes for writing their works. The article is an actual study of the influence of the writer's identity on his worldview and his creative activity. So, the aim of this research is to determine the dominant components in the overall structure of the well-known émigré writers' identity and to consider its influence on the formation of their axiological and creative priorities. The study of identity is based on phenomenological and psychoanalytical methods. The subject of the study includes the essays by Czesław Miłosz and Julia Kristeva as well as the Ukrainian intellectuals' emigrant poetry. The author of the article demonstrates that the cause of the exile is one of the main indicators of the writer's existential condition and of his reception of emigration. The main signs of the existential situation of an émigré writer are revealed by the scholar; they are tendencies to reflect on his own identity and to perceive himself as a stranger because of the change of his life scenario. The writers who left their homeland because of political repression (Y. Klen, Y. Malaniuk, M. Orest, etc.) felt existential despair. The intellectuals who became emigrants on their own free will (Cz. Miłosz, J. Kristeva, etc.) considered the exile as a way to freedom and to the revival of their own self, as traveling beyond the boundaries of cultural isolation and as an incentive for creative searches and for self-realization. The general structure of the émigré writer's identity can have a national dominant component and/or cosmopolitan one.

Key words: migration; émigré writer; identity; Self / Other paradigm; existential state; national component; cosmopolitanism.